

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.130
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору педагогічних наук, професору
Цюняк Оксані Петрівні
(76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)**

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри початкової і професійної освіти, декана факультету
початкового навчання Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
Довженко Тетяни Олексіївни
про дисертаційну працю Сидоріва Сергія Мирославовича
на тему: «ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В СУЧАСНІЙ
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ», що подана на здобуття наукового
ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за
спеціалізаціями) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка**

Актуальність дисертаційної праці аргументована суспільною вимогою до якості надання освітніх послуг для всіх без виключення учнів з урахуванням освітньої політики України щодо принципів безбар'єрності та рівності, у тому числі в умовах воєнного стану. Необхідність упровадження новацій в інклюзивному середовищі початкової школи ускладнюється недостатнім науково-методичним забезпеченням цієї проблематики в теорії та практиці початкового навчання, а також нагальною потребою в підготовці сучасного вчителя та відсутністю ефективного науково-методичного інструментарію цієї підготовки в системі вищої освіти. Уважаємо, що необхідність заповнення прогалин у науково-педагогічному знанні на основі визначеного теоретико-методологічного інструментарію зумовлює проведення С. М. Сидорівим цілісного аналізу важливої для сучасної початкової освіти проблеми. Зокрема, у дисертації йдеться про теоретичне обґрунтування, розроблення, упровадження та експериментальну перевірку структурно-

функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. У зв'язку з актуальністю обраної проблеми, а також відповідно до об'єкта і предмета дослідження досить коректно сформульована мета дисертаційної праці, яка полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробленні та експериментальній перевірці структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України.

Поставлена мета узгоджується з іншими елементами концептуального апарату, які сформульовані чітко, коректно, логічно, адекватно до змісту дисертації, що дає можливість С. М. Сидоріву отримати, перевірити і ефективно впровадити в освітній процес не лише розроблену авторську структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України, але і створити відповідні педагогічні умови (забезпечення доступності освітнього середовища закладів вищої освіти; інтегрування змісту та методичного інструментарію освітніх компонент для підвищення інклюзивної компетентності здобувачів вищої освіти; посилення індивідуалізації навчання майбутніх учителів початкових класів (персоналізоване навчання) з використанням кращих інклюзивних практик; налагодження педагогічного партнерства (вчителів, батьків, дітей, громади) в освітньому середовищі) на засадах толерантності та емпатії в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи. Зокрема, одним із практичних підтверджень ефективності дисертаційної праці є впровадження в освітній процес закладів вищої освіти змісту, форм організації, методів і технологій підготовки майбутніх учителів початкових класів до створення інклюзивного освітнього середовища. Відповідно до мети С. М. Сидорівим визначені та реалізовані практико-перетворювальні завдання дослідження.

Не викликає заперечень наукова новизна проведеного С. М. Сидорівим дослідження, що представлена на рівні перетворення, доповнення і конкретизації. Серед важливих результатів дисертаційної праці слід відзначити низку методичних і науково-практичних посібників для роботи зі студентами спеціальності 013 Початкова освіта, що можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти під час підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи з учнями з особливими освітніми потребами, педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти для створення інклюзивного освітнього середовища в початковій школі, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Особливої уваги заслуговує проведений ґрунтовний аналіз зарубіжної та вітчизняної теорії й практики підготовки майбутніх учителів початкових класів до створення інклюзивного освітнього середовища в контексті сучасних викликів і реформи Нової української школи. Дисертантом визначено і обґрунтовано мотиваційно-ціннісний, когнітивно-діяльнісний, безбар'єрно-комунікативний і оцінно-рефлексивний компоненти готовності майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі, а також мотиваційний, пізнавально-процесуальний, комунікативний і рефлексивний критерії та відповідні їм показники високого, достатнього, середнього і низького рівнів готовності майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі.

Як бачимо, з однієї сторони, одержаний С. М. Сидорівим новий науковий результат суттєво доповнює відомі положення педагогічної науки, відкриваючи нові, не відомі раніше грані досліджуваної проблеми. З другої сторони – важливого значення набувають наукові положення щодо вдосконалення теорії та методики підготовки майбутніх учителів початкової школи до окресленого виду діяльності.

Достовірність і обґрунтованість одержаних С. М. Сидорівим результатів і висновків забезпечується вибором адекватної методологічної й

теоретичної основи дисертації, визначенням комплексу теоретичних і емпіричних методів дослідження, що забезпечило критичне оцінювання педагогічно цінних ідей і досвіду розв'язання окресленої проблеми, перспектив подальшого застосування вироблених рекомендацій у сучасних умовах відповідно до поставлених завдань і логіки наукового пошуку.

Головні результати і концептуальні дані дисертаційної праці обґрунтовано і впроваджено в освітній процес Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 03.04-29/21 від 25.12.2023 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 37/04 від 25.02.2025 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-24/01/655 від 03.03.2025 р.), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-13/54 від 28.01.2025 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 912/01-50/02 від 27.02.2025 р.), відокремленого структурного підрозділу «Івано-Франківський фаховий коледж Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» (довідка № 09/03-04/012 від 13.03.2025 р.).

Відзначимо також широку апробацію матеріалів дисертації у 32 публікаціях (із яких 23 – одноосібні), зокрема: 4 – у наукових фахових виданнях України (категорії Б), 2 – у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus / Web of Science Core Collection, 2 – у періодичних наукових виданнях держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку і Європейського Союзу, 15 тез у збірниках матеріалів Міжнародних і Всеукраїнських наукових конференцій, 8 розділів у трьох колективних монографіях. Також дисертантом у процесі дослідження опубліковано 17 авторських наукових і навчально-методичних видань. Заслуговує схвалення інтерпретація сутності базових понять із проблеми дослідження, як-от «підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації інклюзивного освітнього середовища», «готовність

майбутнього вчителя початкової школи до створення інклюзивного освітнього середовища», «інклюзивна компетентність», «інклюзивне навчання», «інклюзивне освітнє середовище», «педагогіка толерантності», що розроблені в рамках дисертаційної праці.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами перевірки дисертаційної праці та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фабрикації та фальсифікації. Автором коректно застосовано посилання на його наукові публікації, публікації інших авторів, нормативні документи та інші джерела. У дисертаційній праці відсутні порушення академічної доброчесності.

Оцінка змісту дисертаційної праці та її завершеність. Зазначимо, що дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри початкової освіти та освітніх інновацій педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за напрямом «Професійна підготовка вчителя: соціально-педагогічний контекст» (номер державної реєстрації: 0117U003281). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 8 від 24.09.2019 р.).

У вступі дисертантом окреслено актуальність теми дослідження, його мету, завдання, об'єкт, предмет, визначено методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів і представлено їх апробацію. Це, загалом, відповідає основним вимогам щодо оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У першому розділі дисертантом представлено теоретичні та методологічні засади дослідження: здійснено аналіз наукової літератури, зарубіжного і вітчизняного досвіду професійної підготовки майбутніх педагогів до організації інклюзивного освітнього середовища в початковій школі України; схарактеризовано сутність базових понять із проблеми дослідження. Окреслено філософські засади створення інклюзивного освітнього середовища в початковій школі, що знайшли своє відображення в

запропонованій моделі. Орієнтирами в дисертаційній праці слугують компетентнісний, особистісно-діяльнісний, міждисциплінарний, аксіологічний і системний методологічні підходи до організації інклюзивного освітнього середовища.

Другий розділ присвячено визначенню рівня готовності студентів спеціальності 013 Початкова освіта до організації інклюзивного освітнього середовища, аналізу прогалин в їхніх теоретичних знаннях і практичних умінь, що необхідні для роботи з учнями молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Цінною для сучасної педагогічної науки і практики є подана дисертантом структурно-функціональна модель підготовки майбутнього вчителя до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України, що містить цільове, організаційно-методичне і діагностично-результативне наповнення та є предметом ретельної перевірки в освітній практиці вищої школи. Дисертантом подане авторське визначення педагогічних умов, що дозволяють забезпечити ефективність професійної підготовки майбутнього вчителя.

Третій розділ дисертації присвячено програмі дослідницько-експериментальної роботи, зокрема, етапам і умовам проведення педагогічного експерименту, методам діагностування рівня сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до окресленого виду професійної діяльності.

Однією з переваг проведеного дослідження є те, що С. М. Сидорівим опрацьований значний масив джерел інформації (342 найменування), з яких 118 – іноземними мовами. У дисертації простежується високий ступінь аргументування й узагальнення отриманих результатів і висновків, окреслено перспективні шляхи розвитку і впровадження авторських напрацювань.

Загальні висновки дисертаційної праці С. М. Сидоріва відповідають поставленим завданням і меті дослідження, є узагальненими і методологічно обґрунтованими в наукових розвідках докторанта. З переліченого вище ми

робимо висновок, що дисертаційна праця має наукову новизну і практичну значущість, є цілісним, самостійним і завершеним науковим дослідженням.

Дискусійні положення. Високо оцінюючи наукову новизну, практичне і теоретичне значення результатів дисертаційної праці, вважаємо за необхідне висловити декілька рекомендацій і побажань:

1. У визначенні дотичних до ключового поняття термінів, наприклад «інтеграція», що застосовується в педагогічному тезаурусі паралельно з поняттям «інклюзія», доцільно було б показати різні спроби визначення, щоб запобігти неоднозначності сприйняття.

2. Для аргументації доцільності розроблення обраної проблеми дисертант наводить фактологічні дані з міжнародних соціологічних досліджень. Однак, вважаємо, що такі дані варто підсилити регіональним контекстом.

3. Ми погоджуємося з наведеним на сторінках 45-46 дисертації визначенням професійної компетентності вчителя початкової школи, що включає систему знань, умінь і навичок, комплекс особистісних якостей, єдність теоретичної й практичної готовності до професійної діяльності та відображає взаємопов'язані мотиваційно-ціннісну, змістову, операційно-діяльнісну, особистісну, рефлексивну сфери й вказує на рівень професійної підготовки педагога. У той самий час, схематизовані на рисунку 1.1. складові професійної компетентності вчителя НУШ зображено, на наш погляд, не зовсім вдало.

4. Аналізуючи нормативну базу професійної підготовки вчителя до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України, дисертант апелює до професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за № 2736-20 від 23.12.2020 р.). Натомість вважаємо за необхідне посилатися на чинний професійний стандарт «Вчитель закладу загальної

середньої освіти», що затверджений наказом МОН України за № 1225 від 29.08.2024 р. Згідно з цим документом до змісту інклюзивної компетентності входять здатність створювати умови, які забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища, здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, а також здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного здобувача освіти з урахуванням вікових та інших індивідуальних особливостей.

5. У ході дослідження дисертант послуговується визначенням поняття «педагогічне моделювання» Є. Лодатка, який трактує його сутність через дослідження освітніх явищ та об'єктів, що передбачає створення концептуальних, процесуальних, структурно-змістових або результативних характеристик освітнього процесу. У цьому контексті варто було б конкретизувати авторську структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України як модель системи, структура якої відмінна від структури процесу.

Однак, висловлені зауваження не знижують наукової цінності проведеного С. М. Сидорівим науково-педагогічного дослідження, яке підтверджує наукову зрілість і професійну компетентність дисертанта, а отримані ним нові наукові результати, незаперечно, мають вагоме теоретичне і прикладне значення для розвитку сучасної педагогічної теорії загалом і освітньої практики, зокрема.

Загальна оцінка дисертації. Отже, ми вважаємо, що є всі підстави для загального висновку, що дисертаційна праця на тему: «Підготовка майбутніх учителів до організації інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі України» є самостійним, цінним для педагогічної науки, завершеним дослідженням. Обсяг, якість та оформлення дисертації відповідають нормативним вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої

освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44 (зі змінами), «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 за № 40 (зі змінами), а її автор – Сидорів Сергій Мирославович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової і
професійної освіти, декан факультету
початкового навчання Харківського
національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

Тетяна ДОВЖЕНКО